

GYETVAI ANNA

MIBEN REJLIK A HASONLÓSÁGUNK ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGÜNK?

A KREATIVITÁS ÉS SZORONGÁS VIZSGÁLATA PREPUBERTÁS GYERMEKEK KÖRÉBEN

Mi, emberek, mind egyformák vagyunk, mégis mindenki egyedi, egy kicsit más. Hogy miben rejlik a különbségünk? A hajszerűnkben, testalkatunkban, hangszínünkben, viselkedésünkben, személyiségünkben, sok egyéb dologban, de az is nagymértékben befolyásolja milyenségünket, hogy hová, milyen kultúrába születünk.

Az alábbi sorok egy rövid kutatásról számolnak be, amelyben a felvidéki és a magyarországi prepubertás korosztályt vizsgáltam a kreativitás és a szorongás tekintetében. Tapasztalataim alapján annak ellenére, hogy a két csoport egy nemzethez tartozik, mégis vannak különbségek, amelyek feltárásával érdekes információkhoz juthatunk.

A kreativitás és szorongás összefüggéseinek kutatása rendkívül aktuális téma, mivel a feladathelyzetek nagy részéhez mindig egy bizonyos intenzitású szorongással állunk hozzá, és ezek a szituációk gyakran kreativitást is követelnek tőlünk a hatékony teljesítmény érdekében. Vajon árulkodhat-e egy egyszerű mese a kisebbségi érzésről? Milyen nem várt eredményt kaphatunk egy kisebbségekről és az ő kreativitásukról szóló teszt értékelésekor? A kisebbségi lét egyenlő a kisebbségi érzéssel? Miben rejlenek a kisebbségi és anyaországi prepubertás korú gyermekek különbségeik és hasonlóságai? Ezekre és ezekhez hasonló kérdésekre kerestem a válaszokat.

NÉHÁNY GONDOLAT A KREATIVITÁSRÓL

A kreativitás a *creare* latin szóból származik, melynek jelentése szülni, nemzeni, alkotni, megteremteni. Az alkotás témája már nagyon régtől foglalkoztatja az embereket. Elsősorban a művészeket tekintették kreatívnak, idővel azonban rájöttek, hogy a feltalálók, a tudósok munkája és egyéb alkotómunkák is ugyanúgy tartalmaznak kreatív folyamatokat.

A kreativitásra háromféle módon tekintettek a pszichológusok: a kreativitás lehet valamilyen alkotási ered-

mény, produktum (Ghiselin 1955, Lacklen 1958); egy folyamat (Torrance, 1962) és kreatív lehet egy személyiség (Guilford 1950, MacKinnon 1961). 1950-ben Guilford beszélt elsőként a kreatív ember személyiségjegyeiről. Elméletében személyiségjegyeket (tartós vonásokat, melyek az egyik egyént megkülönböztetik a másiktól) és adottságokat (melyek lehetővé teszik, hogy az egyén valamit megtanuljon) különböztet meg. Torrance (1962) azt állapította meg, hogy a legkreatívabban gyerekek intelligensek is, viszont a legintelligensebbek közül csak kevés a kreatív. A kreatív embert a következők jellemzik: szorgalom, szaktudás, céltudatosság, bátorság, rugalmasság, eredetiség, önálló világlátás, szokatlan megoldás, váratlan asszociációk generálása, feszültségtűrés, vizuális és auditív ingerek gyorsabb és pontosabb felismerése, a két agyfélteke fokozottabb együttműködése.

A SZORONGÁS

A jövőbe vetített, sokszor tárgy nélküli félelmet szorongásnak nevezzük. A szorongást a félelemtől leginkább az érzelem által kiváltott viselkedésben tudjuk megkülönböztetni. A szorongás egyfajta bizonytalan vagy ismeretlen szituációban jelenik meg, ahol a személyt általában döntésképtelenség jellemzi (Ranschburg, 2006).

1961-ben Cattell és Scheier voltak az elsők, akik különbséget tettek a szorongás két komponense, a vonás és a pillanatnyi szorongás között. Mint egyéb, más negatívan megélt élményünk, a szorongás is az életünkhöz tartozik. Meg kell tanulnunk vele együtt élni, elviselni, leküzdeni, túllépni rajta, és ez hozzájárul a szociális, testi és lelki fejlődésünkhöz. Mindenkire jellemző egy egyéni szorongásforma, mindenképpen máshol vannak a határai. Ezt az egyéni szorongást befolyásolják a környezeti tényezők és az adottságok is.

A szorongásnak dichotóm, azaz kettős jellege van. Lehet facilitáló, ami aktivizáló, motiváló hatással bír, és hoz-

zájárul a magas teljesítményhez, illetve debilizáló, amit gátlás, megbénítás és alacsony teljesítmény jellemez. Ha a szorongás túllép egy bizonyos határt vagy túl sokáig tart, akkor lelkiileg megterhelő lehet, és szomatikus következményekkel is járhat. A szorongó ember veszélyhelyzetként él meg olyat is, amit más nem. A gyermekkori szorongások a legsúlyosabbak, mivel ekkor még nincs ezekkel a tárgyaltalan félelmekkel szemben kialakított elhárító, magyarázó mechanizmusunk. Ilyenkor eltűnik a szorongás aktivizáló hatása, és fejlődésbeli elakadás, regresszió, neurotikus és pánikrohamok is jelentkezhetnek (N. Kollár-Szabó, 2004).

HOGYAN LEHET MÉRNI A VIZSGÁLT TÉNYEZŐKET?

A kreativitást két eszközzel vizsgáltam: az egyik a Torrance-féle körök-teszt, amellyel a figurális kreativitást lehet mérni, a másik pedig a szokatlan használat teszt, amely a verbális kreativitás mérésére szolgál.

A szorongást mérő kérdőív a szorongás kétféle változatát vizsgálja: a vonás-szorongást, mely a személy általános szorongását, illetve a szorongásra való hajlamát jelenti, valamint az állapot-szorongást, amely a személy pillanatnyi, éppen aktuális szorongására utal. Ehhez gyermekeknek szánt vonás- és állapotszorongás kérdőívet (STAIC-H) használtam a kutatás során.

A *kisebbségi érzés* feltárására projektív módszert alkalmaztam, amely egy mese befejezése volt. A mese egy kis piros elefántról szólt, aki más, mint a többi elefánt. A mesék kiértékelése a narratív pszichológia egyik eszközével, tartalomelemzéssel készült. A módszer lényege a szellemi termékek (beszéd, írott szövegek, filmek, fényképek, egyéb művészeti alkotások) meghatározott célú elemzése.

KIK VETTEK RÉSZT A VIZSGÁLATBAN?

A kutatásom célszemélyei prepubertás gyerekek. A prepubertás kor jel-

lemzően 10–14 éves korig tart, bár az életkorhatárok elmosódtak. A prepubertás kor egy folyamatot ölel fel az iskoláskor és a serdülőkor között. Itt még a testrészek arányosak, de elkezdődik lassan a növekedés és a biológiai érés. A mozgáskoordináció fejlődése ekkor nagyon magas fokát éri el, a korcsoport könnyedén sajátít el különböző sportokat. Fejlődnek a társas kapcsolatok is. A referenciaszemélyek egyre inkább a barátok és a kortársak, mintsem a szülők lesznek. Az érzések kezdenek viharosabbá válni, kialakulóban lesz a célszemélyek dacos magatartása. A képzelet is elevenen működik ebben a korban. Jellemző az alkotó képzelet megjelenése, amely versírásban, festésben, rajzolásban és egyéb alkotó munkákban mutatkozik meg. (Cole–Cole, 2006)

Kutatásom mintájába olyan személyek kerültek, akik a megfelelő korcsoportba tartoztak, valamint magyar anyanyelvűek voltak. Lakhely alapján azonban két csoportra osztható a minta: az egyik csoport magyarországi, prepubertás, magyar anyanyelvű személyeket foglal magába, a másik csoport tagjai pedig Szlovákiában élő, prepubertás, magyar anyanyelvű gyerekek.

A minta 100%-a 100 vizsgálati személyt alkot. Ebből a magyarországi minta elemszáma 46 fő (24 nő, 22 férfi) a szlovákiai mintáé 54 fő (28 nő, 26 férfi). Az egész minta átlagéletkora 11, 42. (1. grafikon a cikk végén).

MI DERÜLT KI A KUTATÁSBÓL?

Az adatok elemzése statisztikai programmal történt (ROPstat 2.0). A kutatásban részt vevő gyerekeknél általánosságban megfigyelhető az elég magas szorongási pontszám. Ez a prepubertás és pubertás korszak velejárója is lehet, hiszen ebben az időszakban számos változás éri a gyereket. Az alsó tagozatról átlépnek az 5. osztállyal a felső tagozatra, és ezzel egy másfajta közegbe kerülnek, ahol tanár- és osztályváltásra is sor kerülhet. Megkezdődik a biológiai érésük, az önálló személyiséggé válásuk, ami talán életük egyik legnagyobb változásának számít. Ezek mind szorongást generáló tényezők.

A mai társadalmunkról elmondható, hogy fogyasztói jellegű. Kopp Mária és Skrabski Árpád (2009) tanulmánya szerint „A fogyasztói társadalom ideálja az infantilis személyiség, akinek jellemzői: bizalmatlanság, sőt ellenséges-

ség, unalom, öncélú izgalomkeresés, erőszak, agresszivitás mint szorongásoldás. Az az ember, akinek nincsenek hosszú távú céljai, aki nem bízik senkiben, és a kapcsolatokat is fogyasztási cikkeknek tekinti, a legkönnyebben manipulálható, befolyásolható.” Úgy gondolom, hogy ezek a gyerekek beleszülettek a fogyasztói társadalomba, tele vannak szorongással, és emellett még olyan, nem hatékony megküzdési sémákat is használnak, mint a fenti idézetben olvasható. Nem véletlenül jelentek meg a szorongás és az agresszió jelei a vizsgálat egyéb tesztjeiben is, ahol ezek nem is voltak várhatók. Például a kutatás során használt mesében a szorongást és az agressziót mint külön kategóriát vizsgáltam: a mesében megjelenő szorongás és agresszió gyakoriságát tekintve a szorongás a kisebbségi csoportban, az agresszió pedig a magyarországi csoportban jelentkezett gyakrabban. A szokatlan használat teszt melléktermékeként szintén nagymértékben volt megfigyelhető az agresszív válaszok száma (pl. téglával fejbe verni, ceruzával leszúrni valakit). Ha már a fogyasztói társadalom témakörénél tartunk, érdemesnek tartom megemlíteni, hogy a körök-teszt egyik meglepő eredményeként jelent meg a „smiley”-k hatalmas mennyiségben való használata, amely, úgy gondolom, régebben (akár 5–10 évvel ezelőtt) erre a korosztályra nem igazán lehetett jellemző. A különböző hangulatot, érzelmet kifejező emotikonok használata a szociális hálón terjedt el ilyen nagymértékben. A korosztály kapcsolati hálója már a prepubertás korban virtuális jellegű, a túlzott internet- és számítógép-használat pedig függőséghez vezethet. A számítógép-függőség tünetei közé tartozik a szorongás és az agresszivitás is. A gyakori internet-felhasználó gyerekek nagy része magányosnak érzi magát (Nitzan, 2012; Herczog, 2011). Így visszakanyarodhatunk a fogyasztói társadalomhoz, amelybe természetesen a szülők is beletartoznak, akik gyakran fáradtak, kimerültek, így nincs idejük annyit foglalkozni a gyermekükkel, és örülnek, ha a gyermeket lefoglalja a számítógép.

A kutatás egyik eredménye, hogy a mintában szereplő, Szlovákiában élő magyar gyermekek szignifikánsan szorongóbbak magyarországi társaiknál. Vajon mi állhat ennek a hátterében? Elsősorban megemlíteném azt a tényt, hogy a szlovákiai mintában nagyobb

számban szerepelt hátrányos helyzetű, illetve kétszeres kisebbségi (magyar és roma származású) gyermek. A hátrányos helyzetű gyerekek egyértelműen nagyobb szorongást kiváltó háttérrel indulnak, melyet okozhat az anyagi háttér, a szülők munkanélkülisége, a gyakori agresszió megélése, stb.

A szlovákiai csoport kör-tesztjeinél gyakran jelentek meg szögletes geometriai alakzatok, mint például négyzet, téglalap, háromszög, amely nem jellemzően készíthető körök-ből. Vass Zoltán (2015) könyvében olvasható, hogy a rajzokon szereplő geometrizálás énbeszűkítést, élménytávolítást jelenthet, s ez gyakran a szorongó személyekre jellemző. Ez az énbeszűkítés és élménytávolítás akár a kisebbségi létből is eredhet. Ebben a korban a gyerekeknek a legnagyobb konfliktusa a többségi nemzettel a nyelvtudás hiánya (Lampl, 2007) és az emiatt ért gyakori bántások, megszólások. A mesék befejezésének kisebbségi eredménye is azt mutatja, hogy a felvidéki gyerekek meséiben kétszer annyi alkalommal jelenik meg a kisebbségi érzés. A kisebbségben élők egyfajta „rétegződött énképpel” rendelkezhetnek, ahol az egyes rétegek különböző konfliktusokba kerülhetnek egymással – melyik én mennyire alkalmas egy bizonyos tevékenységre?, milyen mértékben valóságos az énkép?, mennyire fogok tudni helytállni a „nagyok” között? Ezek és ezekhez hasonló kérdések merülhetnek fel nap mint nap a kisebbségben élő emberekben. Ha nem rendelkeznek stabil önmagukról alkotott véleménnyel és fix tudással arról, hogy ők melyik csoport tagjaként vannak jelen az adott országban, akkor ebből sok belső és akár külső konfliktus is adódhat (Balázs, 1995). A kisebbségi érzés gyermekek körében való megjelenésével nem foglalkozik szakirodalom, de ha a család közhangulatát ilyen típusú érzések uralják, a gyermek mindenképp érzi a feszültséget, hallja ezeket a beszélgetéseket és magáévá teheti a család frusztrációját, ami szorongáshoz vezet (2. grafikon a cikk végén).

Egy 2015-ös szlovákiai felmérésből az derült ki, hogy Szlovákiában kevés pénzt fordítanak az iskolákra, és az is, hogy a szlovákiai gyerekek nem boldogok az iskolában. Az iskola az utolsó három legkevésbé kedvelt dolog közé tartozik a felmérés szerint. Pedig az iskolába járás mindennapos tevékenység a gyermekek életében, és

ha ilyen mértékben nem szeretnek oda járni, az rengeteg vívódást és szorongást eredményezhet. Az előző gondolathoz kapcsolódva a magyarországi gyerekek meséiben gyakrabban jelent meg az iskola, a pedagógusi segítség, amely megoldáshoz vezet. Ebből feltételezhető, hogy a minta magyarországi tanulói szorosabb és bizalmasabb kapcsolatban állnak az iskolával. A vizsgálatból kiderül, hogy a kutatásban részt vevő magyarországi tanulók kreatívabbak, mint a mintában szereplő felvidéki magyar gyerekek. Úgy gondolom, hogy ha a mese által megfigyelt feltételezésre támaszkodunk, miszerint a magyarországi tanulók szorosabb és bizalmasabb kapcsolatban álltak az iskolájukkal, a tanáraikkal és a barátaikkal, akkor az is feltételezhető, hogy az ott folyó oktatás inkább gyermekközpontú, és hagyja kibontakozni a személyiséget. Azt is fontos vizsgálatra ható tényezőnek tartom, hogy a magyarországi mintában szereplő gyermekek jelentős többsége budapesti. Egy nagyvárosban sokkal több lehetőségük adódik alkotói és egyéb tevékenységbe való bevonódásra, így őket kiskoruktól fogva sokkal több inger érheti (3. grafikon a cikk végén).

Napjainkban sokféle hatékony technikát ismerünk a szorongásaink csökkentésére, és számos lehetőség nyílik meg előttünk, hogy fejlesszük kreativitásunkat, elmerüljünk kreatív tevékenységekben, amelyek segíthetik a mentális egészségünk fenntartását is. Ne feledjük: „Szorongás létezik függetlenül valamely nép vagy személy kultúrájától és fejlettségi fokától, ami változik, az az objektum, ami kiváltja a szorongást, eszközök és cselekvési módok, amelyet felhasználunk a szorongás leküzdésére” (Riemann, 2002).

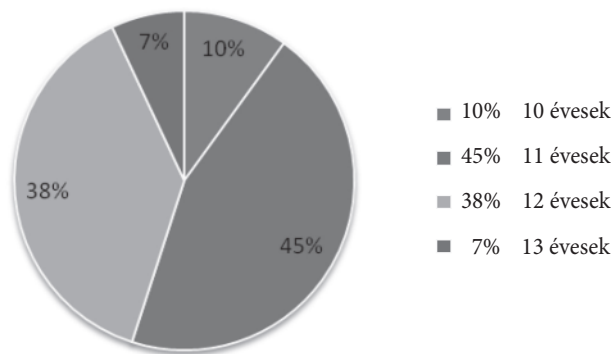
IRODALOMJEGYZÉK

- Balázs, S. (1995). *Identitástudatunk zavarai*. Kriterion Kiadó, Bukarest.
- Cattell, R. B., & Scheier, I. H. (1961). *The meaning and measurement of neuroticism and anxiety*. Ronald.
- Dr. Uri Nitzan. (2012). *Súlyos mentális zavarokat okozhat a Facebook*. Letöltve: 2015.12.10. Innen: http://semmelweisfigyelo.hu/hu/klinikai_tudomanyok/idegelmegyogyszat/pszichiatria/hir/3657_sulyos_mentalis_zavarokat_okozhat_a_facebook
- Fritz Riemann (2002). *A szorongás alapformái*. Háttér, Budapest.
- Ghiselin, B. (1955). *The creative process*. Mentor, New York.
- Guilford, J.P. (1950) Creativity, *American Psychologist*, Volume 5, Issue 9, 444–454.
- Herczog Cs. (2011). „A médiaélmény nem elfedni, hanem felfedni kell!”. Letölt-

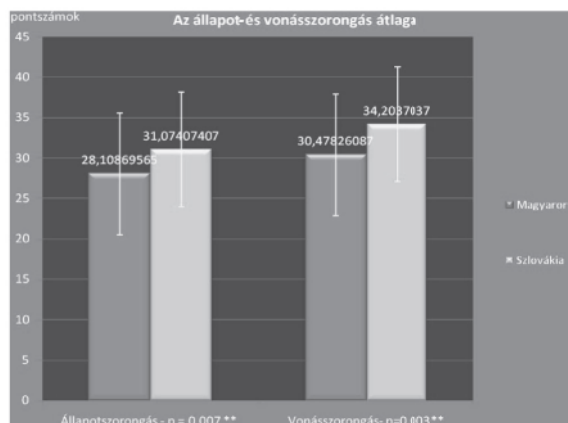
ve: 2015. 12.10. Innen: http://epa.oszk.hu/00000/00011/00161/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012_01_101-110.pdf

- Kropp M.–Skarbski Á. (2009). *Magyar lelkiállapot az ezredfordulón*. Letöltve 2015.12.13.: http://www.tavlatok.hu/86/86kopp_skarbski.pdf
- Lacklen R., Harmon L.R. (1958). *Criterion Committee report*. In: C. W. Taylor. (Ed) The second University of Utah research conference on the identification of creative scientific talent. Univ. of Utah Press, Salt Lake City.
- Lampl Zsuzsanna (2007). *Magyarnak lenni: A szlovákiai magyarok értékrendje*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet
- M. Cole, S.R. Cole (2006). *Fejlődéslektan*. Osiris Kiadó, Budapest.

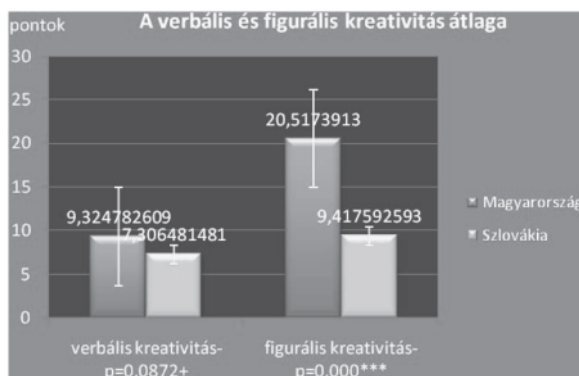
- Mackinnon, D. W. (1965). Personality and the realization of creative potential. *American Psychologist*, 20(4), 273–281.
- N.Kollár K.–Szabó É. (2004). *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Ranschburg J. (2006). Félelem, szorongás. In *Pszichológia, Szöveggyűjtemény óvodapedagógus hallgatóknak*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Sita. (2015). *Deti nie sú v školách šťastné, upozorňuje kampaň A dost!*. Retrieved: 2015. 12.05. From: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/1012422-deti-nie-su-v-skolach-stastne-upozorňuje-kampan-a-dost/>
- Torrance, E. P. (1962). *Guiding Creative Talent*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, NJ.
- Vass Z. (2015). *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai- Projekció, kifejezés, mintázatok*. Flaccus Kiadó, Budapest.

1. grafikon: Az életkor eloszlása a teljes mintán

2. grafikon: Az állapot- és vonásszorongás átlaga

3. grafikon: A verbális és figurális kreativitás átlaga